

CRIZA DIN UCRAINA: O CRIZĂ DE ANVERGURĂ SISTEMICĂ?

CRISIS IN UKRAINE: A POSSIBLE SYSTEMIC CRISIS?

Col.dr. Cristian Leonard DORCA*

Criza ucraineană va avea ramificații însemnate dincolo de Ucraina. Va fi nevoie de mult timp până când într-adevăr vom avea un rezultat evident privind încheierea crizei. Ucraina rămâne un stat independent sau un stat dominat? Rusia prin anexarea Crimeei (martie 2014), act grav de încălcare a exigențelor actualei ordini internaționale, își poate depăși condiția de putere regională pretinzând schimbări de ordin global? Iată câteva întrebări la care vor trebui să răspundă cu siguranță Europa și Statele Unite, care au intrat, clar, într-o epocă diferită și plină de provocări.

The crisis in Ukraine will have major implications beyond Ukraine. It will take time before we certainly have a predictable outcome on ending the crisis. Will Ukraine stay as an independent a dependent state? Russia by annexing Crimea (March 2014), a serious act of violation of the exigencies of the current international order, be able to overcome its current state of regional power and pretend global changes? Here are some questions that will have to be answered by Europe and the United States, that have undoubtedly entered, in a challenging and conflicting era.

Cuvinte-cheie: Ucraina; Rusia; NATO; criză; scenarii; alianțe.

Keywords: Ukraine; Russia; NATO; crisis; scenarios; alliances.

Sfârșitul Războiului Rece nu a însemnat doar sporirea exponențială a complexității ecuației de securitate a regiunilor din Centrul și Estul Europei și confruntarea/competiția Rusia-Occident în „vecinătatea comună”, dar, deopotrivă, și declanșarea altor procese cu influență sistemică sporită. Între ele menționez revoluția digitală, încă în curs, ale cărei consecințe sistемice nu au fost încă evaluate, fie și pentru că ele nu s-au consumat definitiv – Facebook-ul are peste 1,2 miliarde de utilizatori la 10 ani de la înființare și un potențial fără sfârșit de comunicare interumană, iar Twitter generează zilnic peste 500 de milioane de mesaje, așadar, dezvoltări fără precedent istoric – și, la fel de importantă, revoluția în domeniul energiei. Aceasta din urmă, schimbă, în curând, ierarhia de putere globală pentru că, dacă Orientul Mijlociu era până acum vizibil pentru faptul de a fi fost posesorul resurselor energetice globale dorite de toți ceilalți, către 2020, Statele Unite vor fi principalul producător și exportator global, și, astfel, alte state

care vor folosi oportun „shale revolution” se vor remarca în dauna altora în topul planetar.

În sfera de interes a acestui articol ne preocupă însă o altă direcție de evoluție post-Război Rece, fără precedent istoric. Este vorba despre aplicarea „intervenționismului liberal” sistemic pentru a manageria crizele apărute și a evita contagiunea acestora și transformarea lor în războaie pustiitoare, inclusiv nucleare. El a fost posibil datorită unipolarismului instalat la începutul anilor ‘90 ca formă de organizare sistemică și a consemnat „locul prim” al SUA în garantarea ordinii globale transformate într-o „Pax Americana”. Astfel de crize s-au înregistrat pe diverse meridiane, dar mai ales cele care au pus în primejdie stabilitatea regională – și, prin influența sistemică au devenit ținte ale acestui intervenționism de tip liberal. Mai întâi, în Europa, unde dezintegrarea într-un mod dramatic a fostei Federații Iugoslave amenința stabilitatea Europei – așadar centrul politicii globale – a făcut necesară aplicarea acestui tip de intervenție internațională, în care SUA, ca hegemon sistemic, au avut un rol conducător. În 1995, în Bosnia, în 1999, în Kosovo și Serbia, în

* **Cercul Militar Național**
e-mail: cdorcaro@yahoo.com

Timor sau în Haiti, în Afganistan și Irak post-2001, în Libia și Mali, în 2011-2013 – pentru a menționa doar unele dintre aceste operații de gestionare a crizelor – comunitatea internațională a procedat la „Peacemaking” sau „Peacekeeping” în scopul de a păstra ordinea sistemică și a evita ansamblul sistemului. Intervențiile în cauză au dat naștere unui nou tip de operații militar-civile, și anume de stabilitate.

Trăsătura principală a acestor crize specifice perioadei „intervenționismului liberal” a fost aceea că ele nu au avut o „încărcătură” sistemică, în sensul că evoluția lor putea să aibă ca efect ultim destabilizarea unei țări sau chiar regiuni, dar ele nu puteau pune în discuție ordinea globală. Intervenția în Irak – 2003-2011 – a stabilizat Orientul Mijlociu, amenințat de tentații hegemonice – fără a pune sub semnul întrebării organizarea sistemică, determinând schimbarea polilor de putere globali (aparitia unora și decăderea/disparitia altora).

Declinul unipolarismului a însemnat și apusul „intervenționismului liberal”. Efortul enorm al SUA post-2001, cuplat cu criza financiară globală din 2007-’08, a marcat și declanșarea unui proces de declin al puterii SUA și intrarea sistemului într-o fază de incertitudine. Între cauzele acestei crize globale trebuie menționate și vizibilitatea tot mai accentuată a marilor puteri emergente – între care China a făcut proba unei creșteri economice continue fără precedent istoric – dar și sfârșitul centralității excesive la nivel sistemic a Europei și asertivitatea accentuată a Rusiei. Ceea ce ne interesează pe noi este mai degrabă faptul că în această nouă fază sistemică, crizele – altădată ținte ale intervenționismului liberal – au dobândit noi trăsături între care aș menționa potențialul lor sporit de destabilizare sistemică. În Libia și Mali, de pildă, SUA au preferat să „conducă din umbră” (*leading from behind*), decât să fie ca în precedenta etapă unipolară factorul prim. Identic se întâmplă în Siria – intrată în vârtejul unei crize interne în 2011 –, precum și în alte părți de pe planetă. Cel mai clar, poate fi studiat acest nou potențial sistemic al crizelor post-Război Rece în cazul crizei din Ucraina (2013-2014).

Premisele crizei

Ucraina este un stat situat în estul Europei, riveran la Marea Neagră, care se învecinează cu Rusia, Polonia, România și Republica Moldova, și

care a devenit cea mai importantă miză în competiția de influență dintre Rusia, NATO și UE¹.

Prăbușirea comunismului și a Cortinei de Fier, prin demolarea celui mai puternic simbol al divizării ideologice, politice și militare Est-Vest – Zidul Berlinului – au marcat, așadar, sfârșitul Războiului Rece, dar nu și al tensiunilor complexe existente între Federația Rusă și spațiul ex-sovietic, pe de o parte, și UE cu NATO, în încercarea de a-și împinge limitele și influența spre Est, pe de altă parte. Redimensionările NATO și UE au provocat numeroase și consistente schimbări de tendințe și atitudini în raporturile Est-Vest care au sporit frustrările Moscovei, Federația Rusă fiind marele perdant al Războiului Rece, după implozia URSS. În noua configurație geopolitică de la începutul mileniului, Moscova se străduiește să-și păstreze statutul de a doua mare putere nucleară și militară a lumii, motiv pentru care încearcă să-și impună prin toate căile autoritatea superioară în spațiul fost sovietic. În acest context, Kievul devine o miză extrem de importantă în raport cu intenția Federației Ruse de a-și întări poziția în spațiul ex-sovietic aflat la limita cu Occidentul. Rusia presimte pericolul slăbirii influenței sale politice, militare și economice în lume și se simte amenințată, în primul rând, de extinderea UE și NATO spre Est. Din această cauză, ea nu poate privi cu nepăsare instalarea de baze militare ale NATO în apropierea propriilor frontiere sau la granița statelor membre CSI, pe care le ține sub control. Ba, mai mult, se constată chiar o tendință a Moscovei de a-și afirma întâietatea și de a-și menține și întări influența în vecinătatea apropiată a Federației Ruse și de a constitui, în acest fel, un nou bloc răsăritean. NATO și UE nu acceptă, însă, în tratativele purtate cu Federația Rusă, o abordare bloc contra bloc, optând pentru soluția dezvoltării bilaterale a raporturilor cu fiecare stat în parte, ceea ce se petrece și în cazul Ucrainei, care a stabilit relații speciale cu NATO și UE, participând activ la misiunile de securitate națională întreprinse de către acestea, inclusiv în Irak.

În multe state ex-sovietice există, așadar, o puternică atracție exercitată de UE și NATO. Este și cazul Ucrainei, unde tensiunile pe această temă sunt în creștere. Clasa politică de la Kiev, cât și ucrainenii sunt divizați între cele două tendințe puternice de orientare, de neîmpăcat, una foarte clară spre Occident și cealaltă către Rusia. Să nu uităm că Ucraina, cu cei peste 48 de milioane de

locuitori și cu cei 603.700 km² este, după Federația Rusă, cea mai mare țară est-europeană. Dacă în vestul Ucrainei se manifestă o puternică influență a Europei de Vest, în estul țării, unde trăiesc cei mai mulți etnici ruși din cei 20 la sută cât reprezintă aceștia din totalul populației, nostalgia față de fosta URSS și apropierea de Moscova sunt la fel de puternice. Federația Rusă mizează clar, în jocurile ei geopolitice de supremație în spațiul ex-sovietic pe aceste confruntări endemice între ucraineni și etnicii ruși, confruntări translatate și pe tărâm religios, între greco-catolici și ortodocși.

Criza din Ucraina a devenit cu timpul un măr al discordiei între cele două tabere care s-au confruntat timp de o jumătate de secol în Războiul Rece și tinde să se manifeste ca un reper al disputelor istorice aflate în fază latentă la confluența dintre Est și Vest în perioada postcomunistă. Este de la sine înțeles că Moscovei nu-i pot fi indiferente evoluțiile politice, militare, dar și economice din Europa de Est, îndeosebi din Ucraina, și că Rusia nu-și poate permite să neglijeze evoluțiile politice de la Kiev. Chestiunile economice sunt puse primele pe tapet de către ruși în această dispută geopolitică.

Ucraina, ca să ne referim doar la problema energetică a Europei, controlează tranzitul de petrol și gaze al Federației Ruse spre Occident, robinetul gazului care alimentează Ucraina și implicit Europa aflându-se însă la ruși. Există și alte diferențe care opun Ucraina Federației Ruse. Disputa pentru Peninsula Crimeea (autonomă din 1999 și cu populație majoritar rusă, teritoriu oferit Ucrainei în 1954 de către Hrușciiov) s-a transformat în cele din urmă într-un război ciudat, cu luptători fără însemne la uniformă, în care Rusia câștigă teren, ca și în estul Ucrainei. În 1996, Ucraina a renunțat la statutul ei de putere nucleară și a transferat Federației Ruse cele aproape două mii de focoașe nucleare desfășurate de fosta Uniune Sovietică la granița cu Occidentul. Părea că Rusia s-a resemnat și înțelege că tendințele de cooperare devin predominante și preferabile confruntării, mai ales că Moscova avea probleme mult mai grave în alte spații geografice. Cu timpul, însă, a devenit evident că Ucraina și Rusia înseamnă, pentru Putin, una și aceeași națiune. Faptul că Ucraina se află între unitate și secesiune este, fără îndoială, și o consecință a Războiului Rece a cărui pace, se pare, încă nu s-a tranșat.

Scena politică din Ucraina a reflectat și reflectă toate aceste realități la care sunt parte nu doar ucrainenii, ci și vechea împreună cu noua Europă,

Alianța Nord-Atlantică și, desigur, Federația Rusă. O confirmă tabloul luptelor politice de la Kiev. Regimul de centru al președintelui Kucima a fost contestat de opoziția de centru-dreapta, de socialiști și de comuniști; Iușcenko, prim-ministru până în 2001, unul dintre liderii proeminenți ai opoziției (Ucraina Noastră) a câștigat prezidențialele din 2004; Timoșenko, prim-ministru. Din 2002, a solicitat aderarea la NATO. În vara 2004, a încercat să tempereze ostilitatea Moscovei; în februarie-aprilie 2005, Ucraina și-a reînnoit cererile de integrare în NATO și UE. În 2003, Kucima – acuzat de afaceri oneroase și tendințe dictatoriale – și-a consolidat prerogativele prezidențiale. L-a susținut la președinție pe Ianukovici, prim-ministru agreeat și de către Putin. În vara anului 2004 s-a modificat parțial doctrina militară ce fusese orientată anterior, în mod vădit, spre Occident, de către Marciuk, ministrul Apărării. După ianuarie 2005, s-a revenit la direcția doctrinară pro-Vest.

După cum rezultă și din tabloul politic schițat mai sus, unul dintre precedentele importante ale crizei ucrainene îl reprezintă „revoluția portocalie” (21 noiembrie 2004 – 26 decembrie 2004). Alegerile prezidențiale din Ucraina au reprezentat, așadar, scena controversată a înfruntării dintre două personaje rivale, și anume, primul ministru în funcție, Viktor Ianukovici (pro-rus), și principalul candidat al opoziției, fostul premier Viktor Iușcenko (pro-european). S-a considerat că alegerile prezidențiale au fost trucate. Iușcenko cere proteste de stradă în masă. Se reorganizează alegerile. Funcția de președinte al Ucrainei este preluată de către Iușcenko la 23 ianuarie 2004, dar pierde din nou după șase ani. Iulia Timoșenko devine premier. Timoșenko a început mandatul reformator cu lupta anticorupție, fără să fi obținut vreun rezultat, fiind demisă în septembrie 2005, în urma încheierii unui memorandum între cei doi foști adversari politici Iușcenko – Ianukovici. Acest fapt a constituit un semnal pentru scindarea electoratului portocaliu. Astfel, la alegerile parlamentare din 2006, Partidul Ucraina Noastră și Blocul Iulia Timoșenko au participat separat. Majoritatea mandatelor au fost câștigate de Partidul Regiunilor, iar Ianukovici a fost desemnat prim-ministru.

Dezintegrarea coaliției portocalii și revenirea la putere a premierului filorus Ianukovici au decepționat profund atât electoratul democrat-naționalist ucrainean, cât și pe susținătorii lor din Occident. Prima vizită oficială pe care Ianukovici

a făcut-o în străinătate în calitate de premier reales a fost în Rusia, unde s-a întâlnit cu președintele Vladimir Putin. În ciuda investițiilor politice, financiare și logistice, Kremlinul a suferit un eșec notabil în Ucraina. În loc să se solidarizeze cu Moscova, ucrainenii au votat majoritar pentru independență, pentru libertate și pentru apropierea de democrațiile occidentale. Sloganul lui Ianukovici „Fără Occident, dar cu Rusia” a fost respins categoric de electoratul ucrainean.

Este clar faptul că miza schimbărilor din Ucraina, prin implicarea Federației Ruse în susținerea unuia dintre candidați și, în replică, prin sprijinul occidental acordat celuilalt, au transformat votul ucrainenilor într-o opțiune geopolitică. Presa și unii politicieni sau analiști au acreditat termenul de revoluție pentru demonstrația maraton de la Kiev din timpul alegerilor prezidențiale. Dar examinând mai atent factorii care au favorizat un astfel de tip de schimbare politică este greu de acceptat, în sens propriu, profund, la nivel teoretic termenul de revoluție, folosit nu doar în mass-media, ci și de către cei implicați direct în evenimente.

Voi încerca să analizez succint în ce măsură caracterul revoluționar s-a regăsit și la nivelul schimbărilor sociale din Ucraina. Utilizarea presiunii străzii, anihilarea sau compromiterea adversarilor politici sunt folosite frecvent în societățile aflate la limita democrației, în combinație cu instrumentele democratice normale (exprimare liberă, legalitate, respectarea principiilor statului de drept, alegeri libere etc.), utilizate în mod tradițional în societățile democratice. Acest amalgam de mijloace trebuie să confere, totuși, legitimitatea schimbării ca survenind în urma unor alegeri considerate libere și democratice, câștigate în fața unor forțe nedemocratice. Și în cazul revoluției portocalii de la Kiev se poate constata, ca și în alte zone în care s-au produs mișcări similare, aplicarea unui model de destabilizare socială, în care elementul cheie devine forța opiniei publice. Acest model folosește noțiunea generică de „piață”, drept for legitim, un fel de corp public îndreptățit să arbitreze lupta politică, până la urmă, un element foarte influent al schimbării la nivel politic. Opinia publică este folosită, așadar, nu doar de un simplu receptor al mesajelor comunicate de către politicieni, în confruntarea lor, ci ca un actor activ, direct implicat, cu rol determinat în înclinarea balanței. Rendez-vous-ul din „piață”, transformându-se în mișcări de masă, devine factor activ în confruntarea

politică. „Piața” este înflăcărată de un ideal al schimbării pe care îl exprimă foarte clar, dar și de o însuflețire capabilă să propage o imagine a unei „revoluții”, care să și producă schimbarea din temelii a regimului politic pe care îl contestă. Sistemul este supus unei presiuni puternice și reale de către „piață”, presiunea străzii dând impresia că schimbarea poate fi percepută ca fiind impusă de jos în sus, ca voință populară.

În acest model de destabilizare, problema legitimității devine un element central. Această legitimitate poate fi reală, în situația în care „piața” reprezintă în mod autentic voința majorității, sau doar simulată, atunci când este doar prezentată ca fiind exponentul majorității fără ca un astfel de suport să existe în realitate. Opinia publică devine altfel nu doar un factor capabil să determine schimbarea, ci și un instrument de legitimare a noii puteri, pentru că se pune problema dacă este vorba cu adevărat despre o revoluție efectivă sau numai despre o revoluție simulată². Întrucât preluarea puterii nu s-a produs după un model standard, din punct de vedere al schimbării democratice, se observă că nici evaluarea eficienței conducerii instalate nu va fi una de tip standard, ci va depinde, în primul rând, de îndeplinirea promisiunilor de tip revoluționar. Faptul că schimbarea de lider a dobândit dimensiunea simbolică a unei mișcări de tip „revoluționar”, prin amplificarea la maximum a acestei mize, așa cum s-a produs succesiunea la putere în Ucraina, în 2004, și așteptările ulterioare ale electoratului aveau să devină radicale. Dobândind puterea în urma unei mișcări de tip revoluționar, noii reprezentanți ai administrației se distingeau fundamental de foștii guvernanți, pentru că noua putere, care se bucură de o popularitate enormă, este percepută drept contestatara unei oligarhii ce acționase împotriva poporului.

Scenariul acestei mișcări cu iz de revoluție nu a fost unul complicat. După încheierea celui de-al doilea mandat al președintelui Leonid Kucima, alegerile pentru funcția supremă în stat au devenit scena confruntării dintre două personaje cu orientări opuse.

Victor Ianukovici, premier în funcție, fost guvernator al regiunii Donețk era, în chip clar, omul Moscovei. Președintele Putin l-a sprijinit personal și s-a deplasat de fiecare dată la Kiev, înaintea celor două tururi de scrutin. Ianukovici era, totodată, o garanție importantă pentru oligarhii care dețineau puterea, și care se îmbogățiseră în urma

privatizărilor controversate din perioada celor zece ani de mandat ai lui Kucima, că nu își vor pierde privilegiile și controlul extins asupra administrației și a mijloacelor de informare. Ei nu doreau sub nici o formă transferul de putere către o persoană din afara sistemului ceea ce ar fi echivalat cu punerea în pericol a pozițiilor pe care le dețineau. Ianukovici se bucura de o puternică susținere populară mai ales în partea de est a Ucrainei, unde se află cei mai mulți etnici ruși din totalul populației ucrainiene.

Victor Iuscenko, de cealaltă parte, cu o imagine de politician european, progresist și educat se bucura de susținere în centrul și în vestul țării și de sprijinul Occidentului. S-a remarcat în perioada în care a condus Banca Națională a Ucrainei, dar și în timpul mandatului de premier (1999-2001), care i-a conferit o imagine cu atributul eficienței, al stabilității economice și al prosperității. Susținerea financiară a campaniei sale era asigurată de grupuri de noi îmbogățiți care urmăreau, în subsidiar, să își asigure accesul la afacerile publice cu statul, în cazul schimbării. Schimbarea totală a fizionomiei din timpul campaniei electorale, din cauza unei intoxicații cu dioximă a fost interpretată de presă ca o tentativă de eliminare fizică, prin otrăvire, de către adversarii săi politici.

Programul său electoral a constat într-o listă de zece măsuri definite ca fiind *în sprijinul populației*, între care lupta anticorupție, reducerea impozitelor, separarea afacerilor de politică, demararea unor programe sociale și, în prim plan, integrarea europeană.

Impactul „revoluției” a fost unul foarte puternic, deși desfășurarea propriu-zisă a evenimentelor nu a durat mult. După primul tur de scrutin, în care candidatul opoziției a ieșit câștigător, cei drept la o diferență de scor foarte mică (41,96% față de 41,37%), a fost organizat un al doilea tur, în urma căruia s-a inversat ordinea competitorilor, cu un ecart de aproape trei procente. Opoziția a lansat imediat acuzația de fraudă și a cerut anularea rezultatelor prin intermediul unor puternice proteste de stradă. Iulia Timoșenko, lider al unei fracțiuni a coaliției, care l-a susținut pe Iuscenko în cel de-al doilea tur de scrutin, a lansat prima chemare de ieșire a oamenilor în Piața Independenței din Kiev, chiar în noaptea de după alegeri, când abia începuse numărătoarea voturilor. Peste două sute de mii de protestatari au răspuns apelului și au ocupat piața purtând însemnele portocalii ale

candidatului opoziției. În ciuda condițiilor aspre de vreme, cu temperaturi sub zero grade, mulțimea a continuat protestele timp de 16 zile. Ca urmare a manifestațiilor, Curtea Supremă a decis organizarea unui nou tur de scrutin, de fapt o reluare a celui de-al doilea. A treia confruntare electorală s-a soldat cu victoria clară a candidatului opoziției (54,05% față de 45,95% pentru adversarul său).

Marca de „revoluție” a fost dată, practic, de această mișcare prin care largi categorii de oameni au preluat teza falsificării alegerilor, lansată de opoziție și, respectiv, cerința de reorganizare corectă a acestora.

Entuziasmul generat de Revoluția Portocalie de la Kiev a fost și el de scurtă durată. Dezamăgirea s-a resimțit destul de repede, mai ales în masa de oameni simpli care au crezut sincer într-o schimbare. Aceștia se așteptau ca reformele promise în timpul campaniei pentru alegeri să fie puse în aplicare, iar rezultatele să le îmbunătățească viața zilnică în chip vizibil. Treptat, treptat oamenii de rând au început să priceapă că „revoluția”, care promisese revizuirea privatizărilor controversate, instaurarea unui climat sănătos de afaceri și creșterea investițiilor străine nu a făcut decât să schimbe o oligarhie cu alta. La nici zece luni de la victoria în alegeri a candidatului opoziției, aplaudată cu atâta entuziasm, „revoluția” tinde să fie percepută ca un eșec. Potrivit sondajelor de opinie, numărul ucrainenilor care apreciau că țara merge într-o direcție greșită a crescut simțitor, iar procentul cetățenilor care susțineau noua putere a scăzut, de la 52 de procente în aprilie la 37 în luna august.

Evoluția crizei

În funcție de perspectivă, se poate plasa începutul crizei actuale din Ucraina fie la 21 noiembrie 2013, fie la 22 februarie 2014. În primul caz, începutul protestelor populare proeuropene, inițiat de gestul neașteptat al președintelui Ianukovici de a suspenda semnarea acordului de asociere cu Uniunea Europeană; în cea de-a doua abordare, este vorba despre fuga lui Ianukovici din Kiev și venirea la putere a forțelor prooccidentale, cu sprijinul Maidan-ului.

Datele arată următoarele puncte focale ale evoluției crizei, indiferent de opinia privind izbucnirea ei: referendumul controversat din 16 martie 2014 privind problema separării Crimeei de Ucraina; republicile autoprocimate, Donețk și

Lugansk, în aprilie 2014; alegerile prezidențiale și alegerea noului președinte al Ucrainei, Petro Poroșenko, în iunie a.c.; acordul de încetare a focului în estul Ucrainei de la Minsk, din 5 septembrie 2014; NATO plănuiește o forță de reacție rapidă pentru protejarea membrilor săi din estul Europei. De asemenea, are loc vizita în Estonia a președintelui American Barack Obama pentru a asigura Statele Baltice de sprijinul NATO, în timp ce Franța decide să înghețe furnizarea către Rusia a două nave de război Mistral (1 septembrie 2014); în contextul crizei în desfășurare, Parlamentul European și Rada Supremă a Ucrainei votează (vot istoric) simultan ratificarea acordului de asociere bilateral pe 16 septembrie 2014. Ceea ce propun este să prezint câteva dintre opiniile/scenariile și estimările rezultatelor exprimate în presa și literatura internațională privind evoluția crizei. Mă voi ocupa îndeosebi de perioada iulie-noiembrie 2014, din următoarele principale motive: în primul rând, a fost acordul de la Minsk, dintre Rusia și Ucraina, din 5 septembrie 2014, care a dus la aplicarea armistițiului în estul Ucrainei și deschiderea unei noi pagini în termenii unor scenarii privind evoluția evenimentelor; al doilea motiv este că, în această perioadă, în care are loc implementarea atât a armistițiului, cât și a condițiilor sale, a fost adoptată legea privind statutul special al regiunilor controlate de către separatiști, precum și solicitarea Ucrainei de a deveni membră NATO; al treilea motiv include Summitul NATO din Țara Galilor, care a stabilit pozițiile Occidentului față de criza din Ucraina; și, semnarea acordului dintre Ucraina și Uniunea Europeană.

Recentul progres al forțelor ucrainene de a reafirma controlul asupra regiunilor estice ale țării a putut constitui un punct de cotitură al conflictului. În același timp, în ciuda progresului susținut al guvernului în privința recuceririi teritoriilor din mâinile rebelilor, rămâne posibilă o anumită formă de scindare în Ucraina fie de facto, fie de jure, dacă eforturile guvernului se blochează sau dacă succesul Kievului în Est catalizează forme mai directe de intervenție din partea Moscovei. În orice caz, o scindare a teritoriului Ucrainei va impune costuri mari Ucrainei și comunității euroatlantice. Sunt necesari niște pași politici mai robuști pentru a împiedica apariția unei asemenea situații – sau pentru a reduce consecințele în cazul în care o asemenea situație are loc.

De la doborârea avionului malaieziezian în luna

iulie a.c., conflictul din estul Ucrainei a arătat puține semne de atenuare. În ciuda apelurilor la detensionare a crizei lansate în urma tragediei aeriene, luptele dintre forțele ucrainene și rebelii susținuți de Rusia continuă. În timp ce guvernul ucrainean a recâștigat recent controlul asupra unor orașe din Est, inclusiv asupra unor porțiuni din Donețk, Rusia rămâne angajată în mod activ în sprijinirea forțelor rebele³. În plus, faptul că Rusia a intensificat exercițiile militare și a trimis trupe suplimentare la granița cu Ucraina sporește șansele unei intervenții militare ruse. Dacă Rusia decide să mențină sprijinul acordat rebelilor sau devine mai activ implicată în lupte, aceasta va conduce la escaladarea conflictului și, în cele din urmă, la pierderea pe termen lung a suveranității Ucrainei în Est. Fără un sprijin mai mare din partea Statelor Unite sau din partea Europei, în condițiile actuale, este posibil ca Ucraina să nu poată fi capabilă să stabilizeze situația din Est de una singură. Pentru a împiedica dezmembrarea Ucrainei și a costurilor acesteia, politicienii occidentali trebuie să meargă dincolo de sancțiuni angajându-se într-o strategie de tipul „să facem mai mult, nu mai puțin”⁴ care să impulsioneze eforturile Kievului.

Urmărind încheierea primului acord de încetare a focului (5 septembrie 2014), analiștii au început să se întrebe, cu motive întemeiate, ce s-ar întâmpla în continuare? Pentru Andrew Rettman, autorul articolului „Who Won the Russia-Ukraine War?”⁵ (Cine va câștiga războiul dintre Rusia și Ucraina?) publicat în EU Observer, Putin a câștigat Crimeea și unele părți din estul Ucrainei și a pierdut restul acestei mari țări europene. Sondajele arată acum, contrar situației de acum câteva luni, că voința marii majorități a poporului ucrainean este să facă parte din NATO și să-și transforme economia conform principiilor europene. Întrebându-se ce urmează, concluzia lui Andrew Rettman este că nimeni nu va câștiga războiul. Fie că vorbim despre UE, NATO, Rusia sau de Ucraina, pierderile sunt mai mult decât evidente, cel puțin în termeni teritoriali, de credibilitate sau în funcție de victimele umane. Chiar dacă Rusia este considerată una dintre cele mai bogate țări din lume, după acest război, țara a pierdut șansa de a deveni una dintre cele mai înstărite (cu un nivel de trai ridicat).

Stephen M. Walt, expert american privind alianțele, a spus, în articolul din revista Foreign Policy intitulat „NATO Owes Putin a Big Thank-You” (NATO trebuie să-i mulțumească lui Putin),

că „agresiunea Rusiei în Ucraina a ușurat sarcina alianței înfumurate și învechite de a pretinde că încă mai contează”⁶. După părerea sa, există alți doi experți în problema privind alianțele, anume George Kennan (cunoscut drept „părintele politicii de reținere” și un personaj important în timpul Războiului Rece), și Michael Mandelbaum (expert în probleme strategice și de securitate NATO), care au prezis că expansiunea NATO se va dovedi un pas strategic fundamental greșit, deoarece „a înstrăinat Rusia, fără a face ca NATO să fie o organizație mai puternică”⁷. Această problemă poate da naștere unei agresiuni regionale și nu există șansa de a deveni un adevărat competitor pe măsură. Pe scurt, se poate spune că Rusia nu este capabilă să amenințe interesele importante ale Uniunii Europene și ale Statelor Unite. Mai degrabă își va concentra eforturile împotriva Ucrainei și a Statelor Baltice, deși Rusia masează mai mult de 90 de divizii la granița dintre cele două Germanii.

De asemenea, pot să atrag atenția (citând autorul) asupra faptului că noile state membre NATO (în special, Statele Baltice) încearcă să avertizeze mai ales SUA că Rusia este „un pericol real și permanent”. Noile state membre NATO se vor baza în principal pe sprijinul american.

În privința Ucrainei, unii analiști spun că NATO trebuie să susțină diplomația autentică, atâta timp cât germanii sunt dornici să o urmeze.

Walt a prevăzut trei puncte-cheie de care ar trebui să se țină seama: „Rusia consideră alinierea politică a Ucrainei ca o problemă de interes vital; are diferite cărți de jucat pentru a-și realiza scopurile; și dorește să ruineze țara, pentru a o împiedica să se alăture Occidentului”⁸.

Pe baza analizei lui Trenin din articolul „Can Germany save Ukraine?”⁹ (Poate Germania să salveze Ucraina?), este posibil un scenariu care s-ar putea referi la federalizarea Ucrainei.

Importanța rolului Germaniei în viitoarea stabilizare a Ucrainei este bine cunoscut. Această țară a jucat un rol crucial chiar de la începutul crizei ucrainene.

Fiind sprijiniți de Washington, liderii ucraineni voiau o respingere completă a „agresiunii ruse”¹⁰, fapt care ar fi dus la o extindere periculoasă a conflictului, implicând forțe ruse și NATO.

Președintele ucrainean a declarat, de la începutul conflictului, că nu va ceda teroriștilor și celor care îi susțin nicio palmă de pământ¹¹. Totuși, sunt puține aspecte care nu pot fi ignorate când

vorbim despre conflictul din Ucraina. Unul dintre ele se referă la sancțiunile occidentale impuse Rusiei, dacă o extindere moderată a conflictului le-ar impune. Un altul ar fi că nici Moscova, nici Berlinul nu ar accepta această înțelegere.

În această etapă, autorul accentuează aspectele care ar putea fi incluse într-o soluție viitoare: un dialog politic cu regiunile răsăritene, o amnistie generală pentru participanții la conflict, acceptarea de către Rusia a orientării europene a Ucrainei, ba chiar a apartenenței la NATO (dacă federalizarea nu este luată în calcul).

Ca urmare, Ucraina nu ar accepta să devină o federație formală, însă „natura unitară”¹² a statului ar permite un grad semnificativ de descentralizare, inclusiv în probleme economice, financiare și lingvistice. Acest scenariu include faptul că SUA va susține efortul Germaniei în acest sens.

Impredictibilitatea acțiunilor rusești în Ucraina, după încheierea acordurilor de încetare a focului din 5 și 19 septembrie 2014, a fost unul dintre cele mai dezbătute subiecte de interes pentru elitele politice din Europa și, în acest sens, vreau să citez ceea ce a declarat Gernot Erler, coordonatorul guvernului german pentru relațiile cu țările parteneriatului dintre Rusia, Asia Centrală și de Est, la începutul lunii octombrie, pentru ziarul rusesc „Kommersant” atunci când a fost la Moscova: „Percepțiile privind Rusia s-au schimbat. Schimbările din Rusia generează multe preocupări care nu sunt în mod necesar legate de Ucraina. În afara granițelor Rusiei, trăiesc 25 de milioane de ruși; Ce se va întâmpla dacă Rusia decide că nu este suficient protejată? Este evident că unele țări vor apela la ajutorul NATO, deși amenințarea nu pare reală, ar trebui identificată o soluție. Germania a evitat anularea acordurilor dintre Rusia și NATO (Acordul de bază), dar a creat forțe de reacție rapidă. Toate acestea sunt un indicator al punctelor de vedere din Germania; mulți se întreabă de ce a ales Rusia să periclitizeze relațiile sale cu Germania. Occidentul crede că autoritățile ruse au alte priorități decât menținerea parteneriatului. Se poate observa tendința elitei politice ruse de a respinge valorile occidentale în favoarea valorilor „tradiționale”. Europa nu înțelege ce implică acest lucru. Unul dintre elementele fundamentale ale politicii externe, ale încrederii și parteneriatului, este predictibilitatea, iar Occidentul nu știe care sunt obiectivele președintelui rus în Ucraina: anexarea de noi zone, înghețarea conflictului după modelul

din Transnistria sau acceptarea unui statut special pentru această regiune? Mai mult, spre deosebire de Moscova, Uniunea Europeană a publicat lista persoanelor supuse sancțiunilor, astfel încât unii oficiali europeni nu știu dacă li se va permite intrarea pe teritoriul rus. Obiectivul Occidentului este clar – realizarea acordurilor de la Minsk; însă nimeni nu cunoaște care este propunerea Moscovei”.

Și, în continuarea acestor declarații, trimisul german a spus următoarele: „Dar care este politica dusă de Moscova? De ce în cuvântarea președintelui se amintește de Noua Rusie? Care Nouă Rusie, cea prezentată de Dugin, care include 11 regiuni, de la Odessa la Harkov, sau Noua Rusie cuprinde doar regiunile Donețk și Lugansk. Cancelarul Merkel spunea că noi dorim să revenim la relațiile de parteneriat – declarație curajoasă, ținând seama de starea de spirit din Germania și din alte țări din Uniunea Europeană. Însă dacă nu știm în ce direcție merge politica Rusiei, acest lucru nu va duce la nimic”.

În încheierea declarațiilor sale, Erler a spus: „În ultimele luni, s-a dovedit că poziția oficialilor de la Moscova diferă de acțiunile sale reale. Este clar că poziția Moscovei s-a schimbat după ce Poroshenko a recurs la soluționarea conflictului în plan militar, începând cu ofensiva împotriva rebelilor și astfel cele două țări au început să recurgă la soluția militară. Acum avem suficiente motive pentru schimbarea situației și ar trebui să facem pași concreți, „cu cât penalizările vor fi ridicate mai curând, cu atât va fi mai bine, dar depinde în primul rând de deciziile politice luate de Moscova”¹³.

Prin urmare, decidenții politici europeni, pe de o parte, s-au dedicat procesului de continuare a soluționării dosarului ucrainean și, pe de altă parte, ei sunt preocupați că Rusia nu pare să se fi angajat în mod real în procesul inițiat prin acordurile de pace menționate, declarațiile elitelor rusești arătând intenția de a continua războiul din Ucraina, dar și ostilitatea față de Occident. Faptul că asemenea preocupări sunt exprimate de către reprezentantul guvernului german spune foarte mult, fiindcă, așa cum s-a subliniat în mod repetat în analiza crizei din Ucraina, Germania a fost unul dintre principalii arhitecți ai acordurilor de încetare a focului din 5 septembrie și, de asemenea, un oponent al denunțării Actului de bază Rusia-NATO din 1997, la Summitul NATO din Țara Galilor, așa cum cereau Statele Unite. Conform acestui act, NATO și Rusia sunt parteneri strategici, iar Actul este încă în vigoare.

La sfârșitul lunii noiembrie, potrivit unui interviu acordat publicației *Der Spiegel*, ministrul german de Externe Frank-Walter Steinmeier s-a pronunțat împotriva aderării Ucrainei la NATO și UE: „Consider posibile stabilirea unor relații parteneriale între Ucraina și NATO, nu și un statut de membru”.

Declarația are loc la câteva zile după vizita acestuia la Moscova. Mai mult, șeful diplomației de la Berlin nu consideră un proiect realist aderarea Ucrainei la Uniunea Europeană într-un viitor apropiat. Motivația ar fi faptul că, în opinia sa, modernizarea economică și politică a Ucrainei este „un proiect pentru mai multe generații”.

Pe de altă parte, guvernul german este îngrijorat de eforturile lui Vladimir Putin de a-și augmenta influența în Balcani, îngrijorare venită pe filiera Angelei Merkel și a creștin-democraților.

La rândul său, într-un interviu acordat postului britanic de televiziune BBC, purtătorul de cuvânt al președinției ruse, Dimitri Peskov, a declarat că țara sa are nevoie de „garanții de 100%, în privința neaderării Ucrainei la NATO și s-a declarat nemulțumit de desfășurarea de forțe NATO în apropierea frontierelor ruse”¹⁴.

Concluzii

Începând cu 21-22 februarie – când guvernarea Ianukovici a recurs la eliminarea prin forță a Euro-Maidan-ului, încercare eșuată, dar soldată cu 100 de morți din rândurile protestatarilor – începe faza fierbinte a crizei ucrainene.

Din perspectivă teoretică, acum se detașează evident caracterul de criză de anvergură sistemică a ceea ce se întâmplă la Kiev, față de alte crize anterioare – Irak, Afganistan, Libia, Mali, Egipt etc. – cu caracter regional și impact local. Soluția la criza ucraineană va avea un amplu impact la nivelul sistemului internațional de state, determinând poate o rescriere/reformulare a ordinii globale, ceea ce deosebește net acest dosar de cele menționate. În Siria sau Egipt, victoria fie a regimului Assad, în primul caz, fie a islamismului moderat de tip Muslim Brotherhood, putea să aibă doar un impact regional – de pildă redesenând axele de înfruntare la nivel regional, cum ar fi suniți versus shiiti – fără însă să aibă o influență notabilă la eșalonul întregului sistem internațional.

În schimb, criza din Ucraina a implicat actori majori ai sistemului, care de altfel și-au anunțat

și agenda transformatoare la nivel sistemic. Încă de la începutul crizei ucrainene, Kremlinul și experții atașați politicii acestuia au evidențiat că Rusia urmărește înlocuirea actualei ordini globale, caracterizată de dominația hegemonică a SUA, cu o alta caracterizată prin multipolarism, în care unul dintre poli să fie o „Mare Europă” de la Lisabona la Vladivostok. În fața acestei atitudini antistatus-quo sistemic al Moscovei, răspunsul Vestului (cu deosebire SUA și NATO) a fost că Rusia este o putere regională – deci incapabilă să schimbe ordinea globală – și că nu vor recunoaște anexarea Crimeei (martie 2014), care încalcă grav exigențele actualei ordini internaționale.

În această diferență între criza din Ucraina și cele desfășurate în alte părți ale planetei – inclusiv în Marea Chinei de Est unde se confruntă, privind insulele Senkaku-Diaoyu, numărul 2 (China) și 3 (Japonia) în topul economic global – stă semnificația articolului de față. Criza din Ucraina are semnificație sistemică și este prima de acest gen intervenită în perioada post-Război Rece având potențialul de a înrăutăți evoluția ordinii globale (înlocuirea eventuală a actualei „ordini liberale”/Ikenberry/ cu o altă ordine, liberală sau nu). Soluția din Ucraina va consemna o vizibilitate mai accentuată a Rusiei în ordinea globală sau dimpotrivă, dar lumea va fi diferită de cea de dinainte de declanșarea ei.

Rusia urmărește întărirea poziției sale geostrategice, stoparea aderării Ucrainei la NATO și asigurarea prezenței Flotei Ruse la Marea Neagră prin intervenția militară rusă în Ucraina și anexarea Crimeei¹⁵.

Orice soluționare a crizei va implica voința poporului și statului ucrainean. Securitatea Ucrainei și restabilirea integrității teritoriale vor asigura evoluția pașnică a regiunii și a întregului sistem internațional; pentru atingerea acestui obiectiv, este necesară cooperarea tuturor actorilor implicați în criză, în principal Rusia, SUA, NATO și UE. Eșecul atingerii acestui obiectiv va însemna prelungirea crizei, evoluția sa către un război deplin, în primul rând între Rusia și Ucraina, și, în cele din urmă, poate implicarea întregului sistem într-un fel de război global (sau hegemonic), care ar fi dezastruos pentru omenire într-o epocă nucleară.

NOTE:

1 Ханнес Адомейт, “ЕВРАЗИЙСКИЙ СОЮЗ” ПУТИНА: ИНТЕГРАЦИОННЫЙ ПРОЕКТ РОССИИ И ЕЁ ПОЛИТИКА НА ПОСТСОВЕТСКОМ

ИПОСТРАХТБЕ, Policy paper, December 2012, Center for International and European Studies, The Black Sea Trust for Regional Cooperation.

2 <http://www.infopolitic.ro/studii/revolutia-portocalie-prezentare-general-a-cu-un-studiu-de-caz.html>, accesat la 14.11.2014.

3 Michael R. Gordon și Eric Schmitt, *Buildup Makes Russia Battle-Ready for Ukraine*, *New York Times*, 4 august 2014.

4 Dimitri Trenin, *Ukraine and the New Divide*, Carnegie Moscow Centre, July 30, 2014, <http://carnegie.ru/2014/07/30/ukraine-and-new-divide/hln1>, accesat la 12.11.2014.

5 Andrew Rettman, *Who won the Russia-Ukraine war?*, EU Observer, September 11, 2014, <http://euobserver.com/opinion/125547>, accesat la 12.11.2014.

6 Stephen M. Walt, *NATO Owes Putin a Big Thank-You*, Foreign Policy, September 4, 2014, text accesat la adresa de Internet http://www.foreignpolicy.com/articles/2014/09/04/nato_owes_putin_a_big_thank_you_russia_ukraine, accesat la 12.11.2014.

7 *Ibidem*.

8 *Ibidem*.

9 Dimitri Trenin, *Can Germany save Ukraine?*, The National Interest, August 28, 2014, la adresa de Internet <http://nationalinterest.org/feature/can-germany-save-ukraine-11157?page=2>, accesat la 14.11.2014.

10 *Ibidem*.

11 *Ibidem*.

12 *Ibidem*.

13 <http://www.kommersant.ru/doc/2583416>, accesat la 14.11.2014.

14 Diana Bărbuceanu, *Quo vadis Ucraina*, Buletin de analiză privind decizia strategică în politica externă, DSPE, Nr. 244, Anul VII, 24-30 noiembrie 2014, Centrul de Prevenire a Conflictelor & Early Warning.

15 *Ibidem*.

BIBLIOGRAFIE

Buța Viorel, *Victorii obținute prin acțiuni militare nonviolente de-a lungul istoriei*, Buletinul UNAp nr. 2/2010, Editura UNAp „Carol I”, București, 2010.

Buzan Barry, *Popoarele, statele și teama: o agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece*, traducere de Vivia Săndulescu, Editura Cartier, București, 2000.

Buzan Barry, Waever Ole, *Regions and powers. The structure of international security*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.

Callaghan Jean, Kernic Franz (coord.), *Securitatea internațională și forțele armate*, Editura Tritonic, București, 2004.

Cioculescu Șerban Filip, *Introducere în Teoria Relațiilor Internaționale*, Editura Militară, București, 2007.

Cioculescu Șerban Filip, *Viitorul nu ia prizonieri*, Editura Rao, București, 2013.

Cohen Eliot A., *Putin power play in Ukraine*, The Washington Post, March 2, 2014, disponibil la: http://www.washingtonpost.com/opinions/putins-power-play-in-ukraine/2014/03/02/3ec4ca4e-a248-11e3-a5fa-55f0c77bf39c_story.html

Crawford Charles, *Vladimir Putin has gone too far in Ukraine to back down now*, The Telegraph, August 26, 2014, la adresa de Internet <http://blogs.telegraph.co.uk/news/charlescrawford/100284071/vladimir-putin-has-not-stepped-into-illegal-warfare-just-to-lose/>

Crooke Alastair, *Ukraine, MH17 and the Struggle for Europe*, Valdaic Club, Fostering A Global Dialogue About Russia, July 30, 2014, la adresa de Internet <http://valdaiclub.com/europe/70723.html>

Donnelly Chris, *Security in the 21st Century: New Challenges and New Responses*. Paper published in NATO's online library, June 2003, available at <http://www.nato.int/docu/speech/2003/s030605a.htm>

Dughin Alexander, *Bazele geopoliticii*, Vol. I, Editura Eurasiatică, București, 2011.

Pagano Margareta, *Land for gas: Merkel and Putin discussed secret deal could end Ukraine crisis*, The Independent, July 31, 2014, la adresa de Internet <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/land-for-gas-secret-german-deal-could-end-ukraine-crisis-9638764.html>

Ragozin Leonid, Seddon Max, *Threatened, Raided, And Exiled: Opposing Putin In Crimea_ Deported once under Stalin, Crimea's Tatars face a similar fate under Vladimir Putin*, BuzzFeed News, September 27, 2014, la adresa de Internet <http://www.buzzfeed.com/leonidr2/threatened-raided-and-exiled-opposing-putin-in-crimea#1olc62g>

Sikorski Marta, *Ukraine's Potential Turning Point*

_ *A Case for Doing More*, Center for European Policy Analysis, Issue Brief No. 134, August 11, 2014 la adresa de Internet <http://cepa.org/content/issue-brief-134-ukraine%E2%80%99s-potential-turning-point-case-doing-more>

Skidelsky Robert, *Endgame for Putin in Ukraine?*, Project Syndicate, August 26, 2014, la adresa de Internet, <http://www.project-syndicate.org/commentary/robert-skidelsky-asks-if-the-endgame-in-ukraine-will-also-mean-the-end-for-vladimir-putin>

Techau Jan, *A Battle Plan for NATO's New Secretary General*, Carnegie Europe, September 30, 2014, la adresa de Internet <http://carnegieeurope.eu/strategieurope/?fa=56796>

Trenin Dmitri, *Ukraine and the New Divide*, Carnegie Moscow Centre, July 30, 2014, la adresa de Internet <http://carnegie.ru/2014/07/30/ukraine-and-new-divide/hln1>

Trippie Christian F., *Opinion: Historical parallels problematic with Ukraine*, Deutsche Welle, September 6, 2014, la adresa de Internet <http://www.dw.de/opinion-historical-parallels-problematic-with-ukraine/a-17906233?maca=en-rss-en-all-1573-rdf>

Wallerstein Immanuel, *Germany and the United States: Unprecedented Breach*, July 15, 2014, Commentary No. 381, la adresa de Internet <http://www.iwallerstein.com/germany-united-states-unprecedented-breach/>

Wilson Andrew, *Ukraine crisis: what it means for the West*, ECFR, published by Yale University Press, October 2014, la adresa de Internet http://www.ecfr.eu/content/entry/commentary_ukraine_crisis_what_it_means_for_the_west335